

Meer voorlezen, beter in taal

Feiten en cijfers als basis voor strategische samenwerking

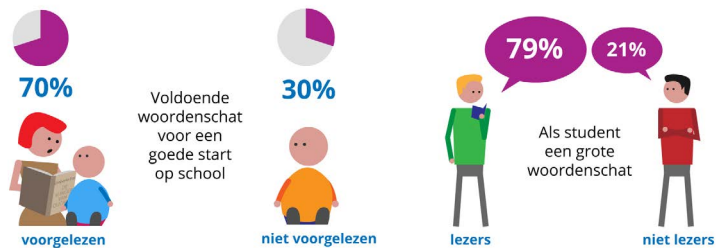
BoekStart

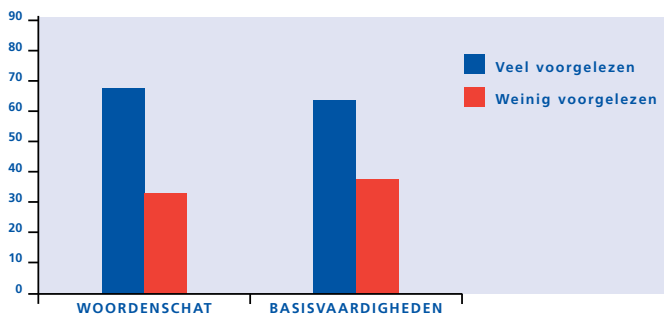
1. Vroeg beginnen met voorlezen is belangrijk

Uit wetenschappelijk onderzoek, dat in opdracht van BoekStart werd uitgevoerd, bleek dat baby's die op de leeftijd van 15 maanden worden voorgelezen significant meer woorden kennen dan baby's die niet worden voorgelezen. Op de leeftijd van 22 maanden was het effect van voorlezen zelfs nog toegenomen. Bij temperamentvolle baby's levert het voorlezen extra profijt op, omdat het zorgt voor rust en een betere interactie tussen ouder en kind (Heleen van de Berg & Adriana Bus, 2015).

Ook uit ander onderzoek blijken de positieve effecten van voorlezen op jonge leeftijd: baby's brabbelen bij het voorlezen meer dan bij andere activiteiten en het voorlezen leidt tot meer taalproductie tussen ouder en kind, wat de taalontwikkeling stimuleert (Julie Gros-Louis, 2016). Voorlezen op de leeftijd van 8 maanden heeft invloed op de taalontwikkeling op de leeftijd van 12 maanden en 16 maanden (Jan Karras & Julia Braungart-Rieker, 2005).

Uit een meta-analyse van vijftien internationale studies naar de effecten van voorlezen bij 2- tot 6-jarigen bleek dat kinderen die veel zijn voorgelezen niet alleen meer woorden kennen, maar ook hoger scoren op basisvaardigheden. Dat wil zeggen dat ze meer namen van klanken en letters kennen en beter klanken en woorden kunnen identificeren. Daarmee hebben deze kinderen een voorsprong bij het leren lezen en begrijpen van teksten (Suzanne Mol, Adriana Bus & Daisy Smeets, 2008). Van peuters en kleuters die geregeld zijn voorgelezen, heeft bijna 70% voldoende woordenschat om een goede start te kunnen maken op school (Suzanne Mol, 2010).

Woordenschat en basisvaardigheden van peuters en kleuters die veel of weinig/niet zijn voorgelezen, in percentages (Mol & Bus, 2011).

Voorlezen is dus goed voor baby's en (jonge) kinderen. We vinden dat zo vanzelfsprekend, dat we er nauwelijks bij stilstaan. Bij de inzet van soms beperkte middelen, is het goed om dat wél te doen. Want wat levert de samenwerking tussen kinderopvang en bibliotheken nu eigenlijk precies op? Waarom zouden we erin blijven investeren? Bovenstaande onderzoeksresultaten spreken voor zich!

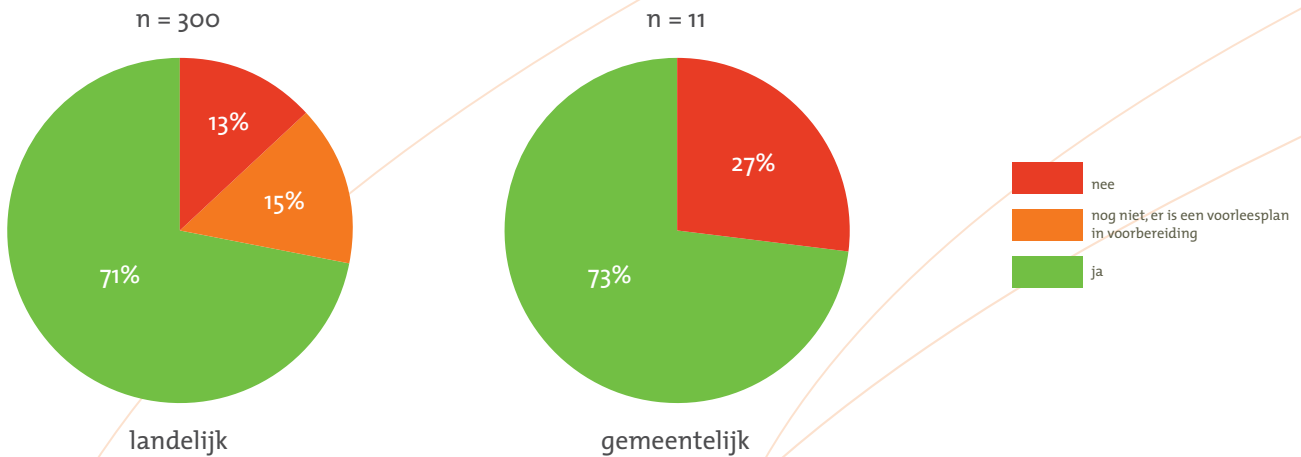
2. Wat gebeurt er in de kinderopvang?

Via de kinderopvang worden veel 0- tot 4-jarigen bereikt; eind 2017 nam een kwart van het aantal kinderdagverblijven en peuterspeelzalen deel aan BoekStart in de kinderopvang.

Samenwerking

Is er een voorleesplan voor deze locatie?

Deze vraag is ingevuld door de voorleescoördinator

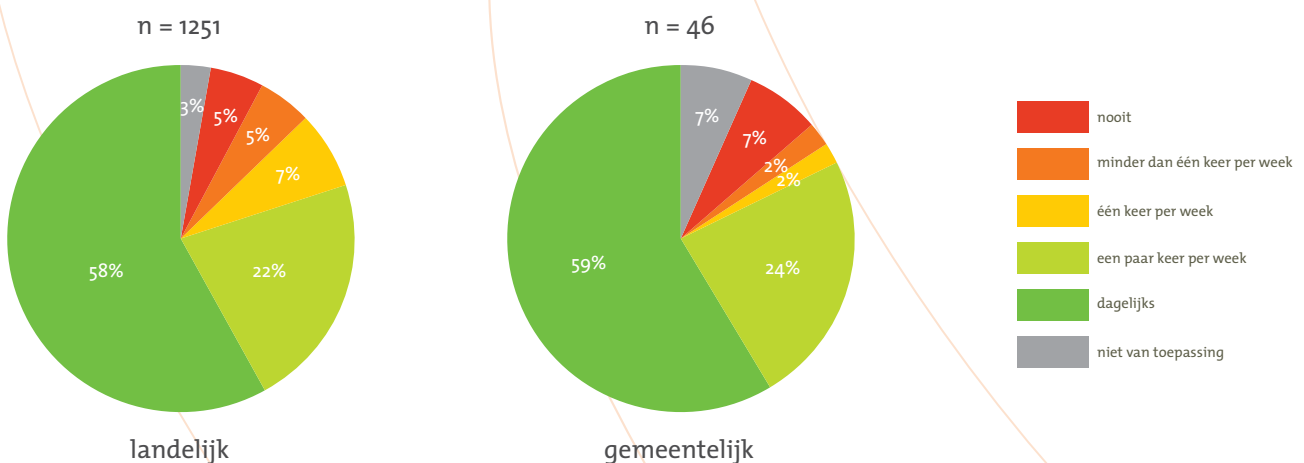

Uit gegevens van de landelijke Monitor BoekStart (2017) blijkt dat de samenwerking tussen kinderopvang en de Bibliotheek hecht is: om de leesbevordering van 0- tot 4-jarigen te stimuleren, werken bijna alle bibliotheken samen met kinderdagverblijven en peuterspeelzalen. Iets minder dan de helft van de bibliotheken bezoekt regelmatig alle instellingen die deelnemen aan BoekStart (42%). Bijna twee derde van de locaties geeft aan ook na de start van BoekStart regelmatig samen te werken met de Bibliotheek (62%). Van de deelnemende kinderopvanglocaties heeft 87% een voorleescoördinator en bijna een derde (29%) heeft daarvoor ook extra personeelsuren, zodat de voorleesactiviteiten worden bewaakt en ook daadwerkelijk worden uitgevoerd. Bijna drie kwart van de deelnemende kinderopvanglocaties heeft nu een voorleesplan (71%) waarmee BoekStart wordt geborgd in het beleid en een structureel goed voorleesklimaat is gewaarborgd.

Het voorlezen

Voorlezen is een vast programma-onderdeel op mijn groep

Deze vraag is ingevuld door de pedagogisch medewerker(s)

Wat doet de kinderopvang?

Uit de gegevens van de Monitor BoekStart blijkt dat voorlezen voor meer dan de helft van de pedagogisch medewerkers dagelijks een vast programma-onderdeel is op hun groep, zowel bij kinderdagverblijven (57%) als bij peuterspeelzalen (62%). In peuterspeelzalen leest men minder vaak dagelijks voor aan de hele groep (36%) dan in kinderdagverblijven (46%).

Onderzoek door Kantar wijst uit dat er gemiddeld zo'n negen babyboekjes op de groep aanwezig zijn. Van alle kinderdagverblijven heeft 10% geen babyboekjes. Op ongeveer de helft (53%) van de kindercentra worden niet alleen fysieke boeken gebruikt, maar wordt er ook gekeken naar boekverhalen op tv of dvd. Digitale prentenboeken worden weinig bekeken: 74% van de kinderdagverblijven en 64% van de peuterspeelzalen maken hier geen gebruik van, tegen respectievelijk 21% en 36% die dat wél doen. Dat is opmerkelijk, omdat juist gebruik van digitale prentenboeken een bewezen sterk effect heeft op de taalontwikkeling.

Een lastig te bereiken groep is die van taalzwakke gezinnen. In de meeste organisaties (70%) zijn geen afspraken gemaakt met betrekking tot de omgang met laaggeletterde ouders. Iets minder dan de helft van de pedagogisch medewerkers (43%) zegt te weten hoe ze laaggeletterde ouders kunnen herkennen. Er is geen duidelijk verband tussen afspraken en herkenning.

3. Leesbevordering op de lokale beleidsagenda

Gezien de positieve effecten van dagelijks voorlezen door kinderopvang en ouders, is de samenwerking op lokaal niveau van groot belang. Dat kan bijvoorbeeld in het kader van lokaal onderwijs- en achterstandenbeleid. Gemeente, kinderopvang en Bibliotheek hebben daarbij een gemeenschappelijk doel: preventie laaggeletterdheid en kinderen helpen om zich te ontplooiën. Het al vroeg bevorderen van leesplezier en daarmee de taalontwikkeling is daarbij essentieel. Dat maakt de Bibliotheek, met haar specifieke expertise op dit terrein, een krachtige partner in het lokale beleid tegen taalachterstanden. Ook de doorgaande lijn is een onderwerp bij uitstek voor de lokale beleidsagenda: het 'opvoeden' tot gemotiveerde lezers moet al jong beginnen en voortgezet worden op de basisschool en de middelbare school.

Strategisch samenwerken: van visie naar doelen

Gemeente, kinderopvang, Bibliotheek en bij voorkeur andere partners (zoals onderwijs) formuleren gezamenlijk een visie op de toekomst van kinderen en de rol die zij daarin vervullen. Centraal in deze visie staat leesbevordering en het stimuleren van de taalontwikkeling van kinderen. Vervolgens formuleren zij hierbij strategische doelstellingen, bijvoorbeeld: 'over vijf jaar is er in alle kinderopvang, met veel kinderen uit de doelgroep van het achterstandenbeleid, een goed voorleesklimaat.' De partners spreken af hoe ze deze doelstelling uitwerken in hun eigen beleid en op welke gebieden zij samen optrekken. Ook worden er afspraken gemaakt over de inzet van middelen, van zowel gemeente als kinderopvang en de Bibliotheek. Hoe het beleid uitwerkt, hangt af van het ambitieniveau dat de partners hanteren. In dit voorbeeld laat de term 'goed voorleesklimaat' ruimte voor kinderopvang om verschillende ambities te formuleren, passend bij de populatie van kinderen en hun problematiek. Een gezamenlijk doel kan zo ruimte laten voor diversiteit in de samenwerking tussen partners.

Naast de gezamenlijke doelen op lokaal niveau, kunnen partners eigen strategische doelen formuleren. Een kinderopvang-instelling kan er bijvoorbeeld voor kiezen om voorleesactiviteiten te organiseren waarbij de ouders worden betrokken om het belang te onderstrepen van hun rol op het gebied van voorlezen. Dit is een eigen afweging, die ertoe kan leiden dat de kinderopvang op eigen initiatief samenwerking zoekt met de Bibliotheek rond het onderwerp 'ouderbetrokkenheid'. Ook in dit geval maken de partners afspraken over samenwerking en nemen dat op in hun beleid.

Van doelen naar beleid

Strategische doelen vormen de basis voor beleidsbeslissingen over zaken als de inzet van middelen, personeelsbeleid en randvoorwaarden. De gemeente reserveert bijvoorbeeld een deel van de middelen (voor achterstandenbeleid, preventie laaggeletterdheid of armoedebeleid) om BoekStart in de kinderopvang te helpen realiseren. De kinderopvang maakt bijvoorbeeld middelen vrij voor bijscholing en zorgt ervoor dat leesbevordering opgenomen wordt in het beleid. De bibliotheekdirectie herschikt personeelsuren om (voor)leesconsulenten te faciliteren voor hun werk met de kinderopvang. Hiermee wordt kwaliteit gewaarborgd voor de langere termijn.

Voorleesbeleid in de kinderopvang

BoekStart in de kinderopvang geeft met een structurele aanpak invulling aan de basisdoelen van de kinderopvang. Leesbevordering is een onderdeel van het pedagogisch beleid. De kinderopvang stelt samen met de Bibliotheek een voorleesplan (leesplan.nl) op, dat in het beleid wordt opgenomen. Het voorleesplan beschrijft de doelen op het gebied van leesplezier en de manier waarop het team hieraan werkt. Het plan heeft betrekking op materialen, deskundigheidbevordering van pedagogisch medewerkers, werkafspraken en monitoring van het beleid. Het voorleesplan en de voorleescoördinator zijn het cement en bieden de continuïteit voor het beleid in de toekomst.

BoekStart in de kinderopvang: meer aandacht voor beleid, gevolgen voor de praktijk

Bij BoekStart in de kinderopvang is voorlezen beter verankerd in beleid: de kinderopvang heeft vaker een voorleescoördinator, een apart voorleesplan, een geormerkt boekenbudget, meer pedagogisch medewerkers die een cursus hebben gevolgd en een sterkere samenwerking met de Bibliotheek. Deze structurele aanpak, ook beleidsmatig, zorgt ervoor dat het er bij BoekStart in de kinderopvang ook op de groep daadwerkelijk anders aan toegaat: er wordt vaker voorgelezen, ook vaker aan baby's, en het voorleesritueel met de verwerking na afloop van het voorlezen, is uitgebreider. Er is ook meer aandacht voor taalzwakke kinderen en ouderbetrokkenheid.

Ouderbetrokkenheid

Ook ouderbetrokkenheid vraagt om opname in het beleid en is een belangrijk en actueel onderwerp gezien vanuit het langetermijnperspectief. Leesbevordering kan goed worden ingezet als preventieve maatregel om de intergenerationale overdracht van laaggeletterdheid te doorbreken. Uit onderzoek van Kantar blijkt dat bijna een vijfde (19%) van alle ouders met een lage SES slechts één keer per week of minder voorleest. Een groot verschil met ouders met een hoge(re) SES: van hen leest een kwart (25%) meerdere keren per dag voor.

Van beleid naar uitvoering

Visie, doelstellingen en beleid gaan vooraf aan uitvoering. Als de samenwerking tussen kinderopvang en Bibliotheek alleen op uitvoerend niveau vorm krijgt, en niet is ingekaderd in strategie en beleid van beide organisaties en de gemeente, is het risico groot dat de aandacht voor leesbevordering uiteindelijk fragmentarisch en tijdelijk blijkt te zijn.

4. Effecten meten: de Monitor BoekStart

Wat levert de samenwerking tussen kinderopvang en Bibliotheek nu precies op? Als kinderen (meer) worden voorgelezen, gaat hun taalontwikkeling vooruit. De Bibliotheek kan meetbare resultaten laten zien, waarvoor zij een eigen instrument ter beschikking heeft: de Monitor BoekStart. In deze monitor wordt informatie verzameld over:

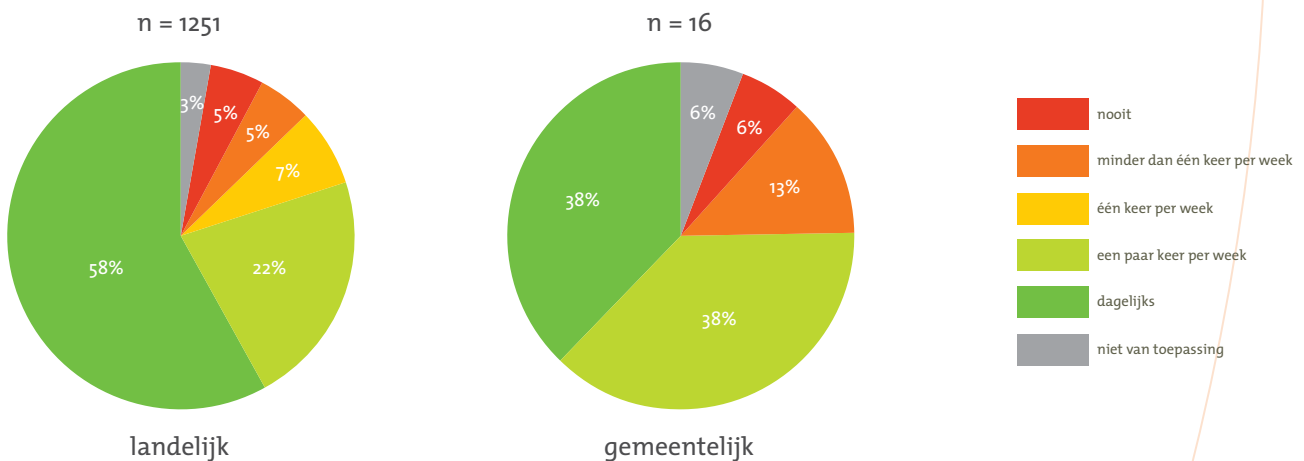
- het voorleesklimaat in de kinderopvang
- het leesbevorderend gedrag van de pedagogisch medewerkers
- de deskundigheid van de pedagogisch medewerkers en of hierin wordt geïnvesteerd
- de leesomgeving (collectie en leesplek) in de kinderopvang
- het leesbevorderingsbeleid in de kinderopvang (voorleesplan)
- het leesbevorderingsnetwerk (samenwerking met partners zoals de Bibliotheek en het Centrum voor Jeugd en Gezin)

Een keer per jaar vullen pedagogisch medewerkers en voorleescoördinatoren van de kinderopvang en (voor)leesconsulenten van bibliotheken die deelnemen aan de Monitor digitale vragenlijsten over deze onderwerpen in. De gegevens in de Monitor worden opgeslagen in de vorm van grafieken. Deze informatie kan naar keuze worden weergegeven op verschillende niveaus: het niveau van een individuele kinderopvang, de gemeente, de provincie of het werkgebied van de Bibliotheek. Omdat de informatie in de Monitor representatief is voor Nederland, kan op elk van deze niveaus een vergelijking worden gemaakt met het landelijk gemiddelde.

Het voorlezen

Voorlezen is een vast programma-onderdeel op mijn groep

Deze vraag is ingevuld door de pedagogisch medewerker(s)

De Monitor als beleidsinstrument

De Monitor BoekStart maakt het mogelijk om de een-op-een samenwerking tussen de kinderopvang en de Bibliotheek te optimaliseren. De kinderopvanginstelling en de Bibliotheek bespreken de resultaatgegevens uit de Monitor en gebruiken deze informatie als basis om samenwerkingsafspraken aan te scherpen, nieuwe afspraken te maken en zo de samenwerking steeds doelgerichter in te zetten.

Omdat de informatie in de Monitor ook geclusterd kan worden op niveau van de gemeente, de provincie en het werkgebied van de Bibliotheek kan de informatie ook op deze beleidsniveaus gebruikt worden. De Monitor kan zo een basis bieden voor:

- **Beleidsformulering.** De gegevens over de deelnemende kinderopvang en hun voorleesklimaat zijn basisgegevens voor het formuleren van beleidsdoelen.
- **Beleidsmonitoring.** De jaarlijkse meting van de Monitor laat zien wat de stand van zaken is. Deze cijfers vormen de input voor de evaluatie van het beleid.

- **Beleidsvaluatie.** Door de cijfers uit de Monitor te vergelijken met de doelen die zijn gesteld en door gegevens uit de Monitor met elkaar in verband te brengen, wordt duidelijk of het beleid de verwachte resultaten oplevert. Dergelijke evaluatiegegevens zijn input voor de formulering van nieuwe beleidsdoelen.
- **Verantwoording.** Met de gegevens uit de Monitor kan de Bibliotheek rapportages opstellen voor de kinderopvanginstellingen en voor de gemeente. Deze rapportages bieden niet alleen inspiratie voor het evalueren en optimaliseren van de samenwerking, maar vormen ook een verantwoording voor de inzet van middelen, doordat zij het bereik en het effect van het beleid zichtbaar maken.

De doorgaande leeslijn en Kunst van Lezen

In aanvulling op de doorgaande leerlijn in het onderwijs heeft Stichting Lezen in 2005 de doorgaande leeslijn 0-18 jaar ontwikkeld (lezen.nl), waarin zij haar visie op leesbevordering en literatuureducatie geeft.

In opdracht van het ministerie van OCW voert Stichting Lezen, samen met de Koninklijke Bibliotheek het leesbevorderingsprogramma Kunst van Lezen (kunstvanlezen.nl) uit. De programmaonderdelen BoekStart voor baby's, BoekStart in de kinderopvang en de Bibliotheek op school voor primair en voortgezet onderwijs versterken succesvol de educatieve bibliotheekfunctie die vanaf 2015 in de Bibliotheekwet is vastgelegd. Kunst van Lezen zorgt ervoor dat, in aansluiting op de doorgaande leeslijn, alle kinderen en jongeren in aanraking komen met boeken en leesbevorderingsactiviteiten waardoor ze lezenderwijs een grotere woordenschat opdoen en zich makkelijker kunnen ontwikkelen tijdens hun schoolloopbaan. Bij BoekStart doet de Bibliotheek dit samen met het consultatiebureau, de kraamzorg, kinderopvang en boekhandel. Bij de Bibliotheek op school voornamelijk met scholen. Bij beide programma's is een goede verbinding met de lokale overheid essentieel. Zo kan een gemeente nagaan of VVE-beleid en -middelen kunnen worden ingezet om BoekStart voor baby's en BoekStart in de kinderopvang te versterken.

Binnen BoekStart en de Bibliotheek op school zorgen bibliotheken voor de aanwezigheid van boeken en deskundige (voor) leesconsulenten in kinderopvanginstellingen en op school – plekken waar kinderen een groot deel van de dag aanwezig zijn. Dit is een nieuwe en structurele vorm van leesbevordering en bibliotheekwerk die investeringen vraagt. Deze worden, behalve door landelijke en provinciale partijen als Stichting Lezen, de Koninklijke Bibliotheek en de Provinciale Ondersteunings Instellingen, opgebracht door de Bibliotheek, kinderopvang, onderwijs en gemeente gezamenlijk.

Websites:

- boekstart.nl, is de website voor ouders over dit leesbevorderingsprogramma voor kinderen van 0-4 jaar.
- boekstartpro.nl is de website over dit leesbevorderingsprogramma voor professionals binnen Bibliotheek, kinderopvang en gezondheidszorg.
- kunstvanlezen.nl informeert over dit leesbevorderingsprogramma.
- debibliotheekopschool.nl is de website over deze aanpak met een ingang voor primair en voortgezet onderwijs.
- leesplan.nl is een praktisch instrument waarmee kinderopvangorganisaties en scholen de doorgaande leeslijn voor hun eigen instelling kunnen invullen.
- leesmonitor.nu is de site van Stichting Lezen waar al het onderzoek rond lezen en leesbevordering is samengevoegd.
- lezen.nl is de website van Stichting Lezen over leesbevordering in Nederland.
- kb.nl/ob biedt diensten en programma's die lokale openbare bibliotheken ondersteunen en de landelijke samenhang versterken.

Literatuur

- Berg, H. van den & Bus, A.G. (2015): *BoekStart maakt baby's slimmer*. Stichting Lezen reeks, deel 24. Eburon.
- Broekhof, K. & Nijhof-Broek, M. (2017, 3de druk): *Meer voorlezen, beter in taal. Effecten van voorlezen op taalontwikkeling*. Kunst van Lezen.
- Gros-Louis, J., West, M.J. & King, A.P. (2016): 'The Influence of Interactive Context on Prelinguistic Vocalizations and Maternal Responses'. In: *Language Learning and Development*, 12/3, p. 280-294.
- Kantar Public (2017). *Voorlezen in de kinderopvang: onderzoeksrapport 2016*. Amsterdam: Stichting Lezen.
- Kantar Public (2018). *Het BoekStartkoffertje: bekendheid, bereik en waardering*. Amsterdam: Stichting Lezen / Kunst van Lezen.
- Karass, J. & Braungart, J.M. (2005): 'Effects of shared parent-infant book reading on early language acquisition'. In: *Applied Developmental Psychology*, 26, p. 133-148.
- Mol, S.E. (2010): *To read or not to read*. Department of Education and Child Studies, Faculty of Social and Behavioural Sciences, Leiden University. Dissertation.
- Mol, S. & Bus, G.A. (2011): 'Lezen loont een leven lang'. In: *Levende Talen Tijdschrift*, 12, 3, 3-15.
- Mol, S.E., Bus, A.G., Jong, M.T. de & Smeets, D.J.H. (2008): 'Added value of dialogic parent-child book readings: a meta-analysis'. In: *Early Education and Development*, 19, p. 7-16.

COLOFON

Deze publicatie is gebaseerd op *Meer lezen, beter in taal. Feiten en cijfers als basis voor strategische samenwerking* door Kees Broekhof (Sardes), voor de Bibliotheek op school in opdracht van Kunst van Lezen (december 2017).

Auteur

Julienne van den Heuvel, Stichting Lezen

Advies

Kees Broekhof, Sardes

Fotografie

Daan van der Pennen (p. 3) en Jørgen Koopmanschap (p. 6)

Vormgeving

Ingrid de Jong, Cubiss

© BoekStart 2018

Kunst van Lezen

Nieuwe Prinsengracht 89

1018 VR Amsterdam

+31 (0) 20 623 05 66

boekstartpro.nl

De publicatie is mede mogelijk gemaakt door de samenwerking van Stichting Lezen en de Koninklijke Bibliotheek binnen het leesbevorderingsprogramma Kunst van Lezen.

Lezen
STICHTING LEZEN

KB Koninklijke Bibliotheek
Nationale bibliotheek van Nederland

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag zonder voorafgaande toestemming van BoekStart worden verveelvuldigd of openbaar gemaakt.

Versie juni 2018

